

Agnieszka DZIEDZICZAK-FOLTYN

**Recepcja przemian instytucji szkoły wyższej
- szkic o dwóch formacjach w dyskursie naukowym**

CPP RPS Volume 82 (2014)

Correspondence to the Author:

Dr Agnieszka Dziedziczak-Foltyn
Department of Sociology of Education
University of Łódź, Poland
ul. Rewolucji 1905r. nr 41
90-214 Łódź
e-mail: a.dziedziczak@uni.lodz.pl

A list of the Center for Public Policy Studies “Research Papers” and other currently published publications is available online at the CPP website
<http://www.cpp.amu.edu.pl/publications.htm>.

Hard copies of the research papers are available upon request

The Center for Public Policy Studies (CPP) is an autonomous research unit of Poznan University, Poland, founded in 2002. It focuses on research in social sciences, mostly through large-scale comparative European and international research projects. Its major areas of interest include: higher education policy and research in national, European and global perspectives; research and development policies; university management and governance; reforming higher education and its legislation in Central and Eastern Europe; higher education and regional development; public services; the processes of Europeanization and globalization; theories of the welfare state; theories of democracy, as well as political and economic transition in European postcommunist countries. See <http://www.cpp.amu.edu.pl/htm>.

The CPP Research Papers Series is intended to disseminate the findings of work in progress and to communicate preliminary research results to the academic community and the wider audience. Papers are subject to further revisions and therefore all comments and suggestions to authors are welcome.

Abstrakt

Przesłanką dla rozważań nad toczącą się w Polsce dyskusją na temat instytucjonalnych przemian szkoły wyższej jest wielodyscyplinarność studiów poświęconych uczelniom i systemowi szkolnictwa wyższego. W ostatnich latach debata naukowa dotycząca przemian uniwersytetów szczególnie się nasiliła, a to za sprawą wdrażanej obecnie w Polsce reformy szkolnictwa wyższego. Proponowane w tekście spojrzenie socjologa na toczące się w rodzimym kręgu dyskusje pozwala na pewne porządkujące i niejako metadyskursywne ujęcie zagadnienia recepcji owych przemian. Analiza tekstów naukowych reprezentujących różne dyscypliny i subdyscypliny prowadzi do wniosku, iż mamy do czynienia z wyraźnie wyodrębnionymi formacjami czy też obozami dyskursywnymi (pierwszą pragmatyczno-rynkową, zakorzenioną w naukach ekonomicznych i politycznych, drugą idealistyczno-kulturową, zakorzenioną w naukach humanistycznych). Formacje te działają niezależnie od siebie, często atakując nawzajem argumentację formacji opozycyjnej. Celem artykułu jest zatem zidentyfikowanie stanowisk obu formacji oraz skonfrontowanie ze sobą kluczowych twierdzeń każdej z nich. Podjęta zostanie także próba określenia szans na wypracowanie konsensusu pomiędzy tymi na pozór całkiem znoszącymi się dyskursami.

Perception of changes in higher education institution - an outline on two formations in scientific discourse

The base for the speculations concerning the on-going Polish discussion on institutional changes in schools of higher education is the multidisciplinary character of the studies on schools and the system of higher education. In recent years, the scientific debate concerning the changes at universities has intensified, mainly in result of the higher education reform currently implemented in Poland. A sociologist's view on the discussions carried out on "home grass" proposed in the paper provides a systemizing and metadiscourse approach to the perception of those changes. An analysis of papers representing different disciplines and sub-disciplines leads to the conclusion that we witness two conspicuously different formations, or discourse teams (one is of pragmatic and market-oriented character, rooted in economic and political studies, while the other is of idealistic and cultural character, rooted in the humanities). These formations operate independently of each other, often criticising the arguments of the opposing team. Therefore, the goal of this paper is to identify the standpoints of those two groups and to confront their key claims and statements. An attempt is made to assess the chances to reach a compromise between the two, seemingly contradictory, discourses.

AGNIESZKA DZIEDZICZAK-FOLTYN

RECEPCJA PRZEMIAN INSTYTUCJI SZKOŁY WYŻSZEJ - SZKIC O DWÓCH FORMACJACH W DYSKURSIE NAUKOWYM

Czyż więc uniwersytety naprawdę i na dobre przestają być skarbnicami owych wartości absolutnych? Czy na dobre z przybytków rzeczy wiecznych zmieniają się w przybytki rzeczy doczesnych?

Roman Dyboski, 1934¹

Tekst złożony do druku w półroczniku Societas/ Communitas (planowany numer z 2014 r.).

Monodyscyplinarność a interdyscyplinarność dyskusji o uniwersytetach

Na wstępie rozważań nad toczącą się w Polsce akademicką dyskusją na temat przemian instytucji szkoły wyższej/ uniwersytetu², należy zaznaczyć, iż kwestię tę rozpatrywać można z perspektyw wielu nauk. Otóż dysputy w ramach danej dyscypliny naukowej nigdy nie są całkowicie izolowane od innych debat. Ireneusz Białecki (Białecki 2007: 134-135) pisząc o etosie nauki w kontekście zmiany sytuacji szkół wyższych zwraca uwagę na fakt „mieszania się debat” i wskazuje dwie możliwości „produkcji naukowej”. Pierwsza z nich związana jest z narastającą interdyscyplinarnością a nawet wchodzi w zakres dyskursu politycznego, druga dotyczy zatartych granic danej dyscypliny naukowej i jej związków z dyskursem odnoszącym się do sfery publicznej czy opinii publicznej (debaty publicznej – przyp. autorki). Na przykładzie dyskusji nad uniwersytetami/ szkolnictwem wyższym widać, jak wąskie i jednostronne (a bywa, że i stronnicze) są debaty wewnętrzne ograniczone do własnej dyscypliny. Stąd potrzeba przekraczania granic wyznaczanych specyfiką danej dyscypliny naukowej, a mówiąc słowami Heideggera, „ruchu pogranicznego”, który doprowadzając do zderzeń w obszarach pogranicza stwarza nowe, często kluczowe punkty widzenia (Bilczewski 2011: 46-47).

¹ R. Dyboski, *Uniwersytety wśród przemian światowych*, „Przegląd Współczesny”, Kraków Styczeń – Luty – Marzec 1934 r., s. 46.

² Pojęcie „uniwersytet” jest w niniejszym tekście traktowane jako synonim głównie instytucji publicznej szkoły wyższej, ale odnosi się również do całego systemu szkolnictwa wyższego (*higher education*).

Tak też się dzieje w przypadku obszaru badawczego jakim są badania nad szkolnictwem wyższym (*higher education research*). Ulrich Teichler (2005: 448-449) pisząc o tego typu badaniach prowadzonych w Europie zauważa, iż owe *higher education research* postrzegane są przez niektórych (P.G. Altbach) jako (odrębna – przyp. autorki) w pełni rozwinięta dyscyplina naukowa (przy czym dyscypliny rozumie on nie w sensie klasycznego podziału na nauki humanistyczne, społeczne czy przyrodnicze, ale w sensie obszarów, które określa jednolita baza teoretyczna i metodologiczna). Szczególny wkład w rozwój tej dyscypliny ma pedagogika, psychologia, socjologia, nauki polityczne, prawo i administracja, ekonomia i nauki o biznesie. Spośród tych subdyscyplin to zwłaszcza socjologowie zajmujący się szkolnictwem wyższym mają tendencje do podkreślania interdyscyplinarności swojego podejścia, co również czyni autorka tego artykułu.

Specyfiką nurtu naukowego *higher education research*, obok międzynarodowego i porównawczego charakteru badań czy analiz, jest zatem jego interdyscyplinarność i transdyscyplinarność³. Reprezentantem tego podejścia w Polsce (ale przede wszystkim na świecie) jest Marek Kwiek (2010: 41), który wskazuje na wielopłaszczyznowość rozważań o szkolnictwie wyższym oraz konieczność świadomej rezygnacji z podejścia jednostronnego na rzecz interdyscyplinarności, która pozwala na indywidualne i niespotykane do tej pory ujęcie tematu. Jest to celowy zabieg metodologiczny, gdyż żadna z tradycyjnych dyscyplin pojedynczo nie jest w stanie uchwycić istoty zmian instytucji uniwersytetu (publicznego uniwersytetu), który funkcjonuje obecnie w nowych kontekstach (konkurencyjności ekonomicznej) i ulega nowego rodzaju presjom (globalnym presjom, którym poddawane są wszelkie instytucje publiczne) (Kwiek 2010: 183). Ponadto owa interdyscyplinarność wynika z utylitarniej konieczności uniknięcia amatorszczyzny w formułowaniu polityki edukacyjnej. W tym sensie *higher education research* są niezbędne do kształtowania optymalnej polityki szkolnictwa wyższego i polityki naukowej, gdyż – obejmując m.in. badania instytucjonalne nad uniwersytetem – służą opracowywaniu i wdrażaniu nowych zasad, regulacji i rozwiązań modelowych, analizie tendencji i trendów rozwojowych w szkolnictwie wyższym oraz ich prognozowaniu (Woźnicki 2000: 55-56, 58). Do tego zaś dochodzą korzyści z konfrontacji

³ Więcej na ten temat w: Antonowicz D. (2012), Problem interdyscyplinarności na przykładzie rozwoju oraz instytucjonalizacji badań nad szkolnictwem wyższym, w: Chmielewski A., Dudzikowa M., Groble A. (red.) *Interdyscyplinarnie o interdyscyplinarności. Między teorią a praktyką*, Kraków: Wydawnictwo IMPULS, 311-337.

wylaniającej się z badań i rozważań naukowych argumentacji merytorycznej z racjami różnych interesariuszy formułowanymi w debacie publicznej i dyskursie publicystycznym⁴ (Białecki 2008: 26).

Oczywiście w debacie naukowej w Polsce nie pomija się zjawiska transformacji uniwersytetów/ akademickich szkół wyższych, jednak rosnące obecnie zainteresowanie naukowców tą problematyką skutkuje głównie monodyscyplinarnymi analizami sytuacji i problemów krajowego szkolnictwa wyższego i krajowych uczelni. Najbardziej aktywnymi stronami w tej debacie są przedstawiciele nauk humanistycznych i społecznych (filozofowie, pedagodzy, socjologowie, historycy; rzadziej historycy i politolodzy), jednak coraz częściej także ekonomiści oraz przedstawiciele nauk o organizacji i zarządzaniu (w tym marketingu).

Proponowane w artykule interdyscyplinarne spojrzenie socjologa⁵ na toczące się w rodzimym kręgu dyskusje pozwala na selektywne, porządkujące i niejako metadyskursywne ujęcie zagadnienia recepcji przemian instytucji uniwersytetu/ szkoły wyższej. Analiza tekstów naukowych reprezentujących różne dyscypliny i subdyscypliny prowadzi do wniosku, iż mamy do czynienia z wyraźnie wyodrębnionymi formacjami czy też obozami dyskursywnymi (pierwszą idealistyczno-kulturową – zakorzenioną w naukach humanistycznych, drugą pragmatyczno-rynkową – wylaniającą się z nauk ekonomicznych i politycznych). Formacje te działają niezależnie od siebie, często atakując stanowisko formacji opozycyjnej. Gros elementów z tej argumentacji ma charakter interdyskursywny, tzn. pewne zjawiska zostają włączone w dyskurs drugiej strony, ale z przypisywanym im innym ładunkiem w skali plus – minus. Celem artykułu jest zatem zidentyfikowanie ewidentnych założeń obu formacji oraz skonfrontowanie z sobą kluczowych twierdzeń każdej z nich. Podjęta zostanie także próba

⁴ Analiza debaty publicznej dotyczącej reformowania szkolnictwa wyższego w Polsce jest przedmiotem osobnej publikacji autorki. Zob.: Dziedziczak-Foltyn A. (2011a), Plusy i minusy reformy szkolnictwa wyższego w Polsce – próba analizy debaty publicznej, w: J. Kostkiewicz, A. Domagała-Kręcioch, M. J. Szymański, *Szkoła wyższa w toku zmian. Debata wokół ustawy z 18 marca 2011 roku*, t. 1, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls, s. 95-117.

⁵ Dominik Antonowicz (2012: 329), który jest socjologiem, zwraca uwagę na fakt, iż prace z zakresu szkolnictwa wyższego mogą się spotkać z zarzutem, że są np. „niewystarczająco socjologiczne” i mogą mieć problem ze środowiskowym uznaniem. W opinii autorki jest to realny problem, aczkolwiek socjologów dotyczy on chyba najmniej a proponowana w tekście analiza dyskursów szkolnictwa wyższego doskonale wpisuje się w perspektywę socjologiczną.

określenia szans na wypracowanie konsensusu pomiędzy tymi na pozór całkiem znoszącymi się dyskursami.

Dychotomiczny charakter debaty o uniwersytetach

Multidyscyplinarne badania literaturowe przeprowadzone na potrzeby tego tekstu⁶ pozwalają na postawienie tezy, iż w odniesieniu do problematyki transformacji instytucji uniwersytetu czy systemu szkolnictwa wyższego można wyodrębnić dwie całkiem odmienne perspektywy ujmowania owych przemian. W zróżnicowanych dyskusjach o uczelniach, także pod kątem orientacji temporalnej (ukierunkowanie na przeszłość, na teraźniejszość lub bardziej na przyszłość⁷), przeciwstawiane są sobie dwa nurty, dwa porządki, dwie logiki, dwa rodzaje dyskursu, które można wyprowadzić bądź to z ogólnej dychotomii – tradycja *versus* postęp, bądź z dychotomii określonej bardziej merytorycznie – humanistyczny idealizm *versus* rynkowy pragmatyzm⁸. Przyglądając się specyfice owych kierunków debaty naukowej bardzo wyraźnie można dostrzec dwie formacje preferujące odmienny dyskurs a jednocześnie reprezentujące odrębne dyscypliny i subdyscypliny naukowe. Po jednej stronie plasują się bowiem dziedziny takie, jak: filozofia, historia, pedagogika, po drugiej stronie zdecydowanie sytuują się: ekonomia, nauki o zarządzaniu i marketing. Niejednoznaczny, ale też dotąd najslabiej zaznaczony w debacie jest wkład nauk politycznych czy nauk o administracji⁹. Socjologowie zajmujący się szkolnictwem wyższym, jak już zasygnalizowano wcześniej, mają tendencje do podejścia interdyscyplinarnego a przez to być może bardziej bezstronnego

⁶ Analizą celowo objęto jedynie polską literaturę naukową. Odniesienia debaty naukowej i debaty publicznej o uniwersytetach toczone w Polsce do debat toczonych na Zachodzie będzie przedmiotem odrębnego tekstu autorki.

⁷ Zob.: Drozdowicz Z. (2009), *Uniwersytety. Tradycje – dzień dzisiejszy – przyszłość*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. A. Mickiewicza.

⁸ Charakterystyczne jest to, iż każda z tych perspektyw przejawia upodobanie dla konkretnej orientacji czasowej (co jest oczywiste zważywszy na naturę danej dyscypliny naukowej). Zwolennicy podejścia tradycyjnego w dużo większym stopniu uwypuklają zakorzenienie swoich rozważań w przeszłości, z kolei zwolennicy podejścia postępowego raczej koncentrują się na przyszłości. Można zaryzykować przy tym tezę, iż o ile obie formacje przypisują całkiem inny ciężar gatunkowy przeszłości (siła tradycji vs. anachronizm), o tyle przyszłość postrzegana jest przez obie formacje w podobny – deterministyczny – sposób (spełnienie postulatów jako warunek przetrwania).

⁹ Wkład tych nauk do dyskusji o uniwersytetach na ten moment jest znikomy, jednak z uwagi na rozwijającą się w Polsce nową dziedzinę – nauki o polityce publicznej – przewidywane jest przez autorkę większe zainteresowanie przyszłych reprezentantów tych nauk kwestią polityki szkolnictwa wyższego.

(zob.: Białecki; Biały). Taka interdyscyplinarność rozważań czasami przydarza się też pedagogom (zob.: Możdżeń), aczkolwiek większość głosów reprezentantów nauk o edukacji i wychowaniu można zdecydowanie przypisać tylko jednemu kierunkowi rozważań o uniwersytecie.

Przyjęcie swego rodzaju metadyskursywnej perspektywy w analizie poszczególnych stanowisk wymaga wyjścia od zidentyfikowania i scharakteryzowania podejść już wstępnie kategoryzujących odniesienia do przemian instytucji szkoły wyższej. Do proponowanych przez różnych autorów (najczęściej socjologów) ujęć dychotomicznych (aczkolwiek najczęściej jedynie sygnalizowanych) należą rozróżnienia na:

- nurt krytyczny vs. nurt techniczny (I. Białecki),
- porządek wartości intelektualno-etycznych właściwy modelowi uniwersytetowi humboldtowskiemu vs. porządek wartości ekonomiczno technologicznych typowy dla modelu uniwersytetu przedsiębiorczego (K. Biały),
- stanowisko „natchnionych idealistów” vs. stanowisko „surowych pragmatyków” (J. Możdżeń),
- dyskurs konserwatywny/zachowawczy vs. dyskurs postępowy/emancypacyjny (na podstawie rozważań E. Bendyka oraz J. Sowy, K. Szadkowskiego).

Widoczna w tym zestawieniu polaryzacja podejść zdradza ich niekiedy bardzo wyraźną wartościującą naturę. Należy przy tym zaznaczyć, iż postawy krytycznej nie można przypisać tylko jednej formacji, obie formacje nawzajem przyglądają się sobie krytycznie. Ostrze krytyki wymierzone zatem raz w jedną, raz w drugą stronę (częściej jednak przez humanistów wobec pragmatyków), prowadzi do wniosku, iż nie jest możliwe pokojowe porozumienie pomiędzy tymi dwiema formacjami, bo co dla jednej strony jest *sacrum*, dla drugiej jest *profanum* (Barnett 2000, za: Hejwosz 2008, 49). Ponadto brakuje w tej konfrontacji, po obu barykadach, woli poszukiwania punktów styczności, zamiast tego jest demonstracja niemożności porozumienia i wyliczanie rozbieżności (Biały 2011: 134).

Pierwsze wskazane rozróżnienie na nurt krytyczny i techniczny uwydatnia pewien pozytywny ładunek nadawany nurtowi krytycznemu, który zdaje się mieć ambicje być w tym układzie tym bardziej refleksyjnym i dojrzałym. Obiektywnie rzecz biorąc, nurt techniczny promuje efektywność, instrumentalizację i racjonalizację postulowaną przez organizacje międzynarodowe, co interpretowane jest przez reprezentantów drugiego nurtu w pryzmacie

urynkowania i deprecjonowania uniwersytetu (przyp. autorki) poprzez przekształcanie uniwersytetu w przedsiębiorstwa. Z tej przyczyny nurt krytyczny traktuje owe zmiany w kategoriach przymusu i dominacji (Białecki 2010: 117-124).

Przywołane w drugiej kolejności dwa porządki odnoszą się do różnych systemów aksjologicznych, które implikują poparcie dla różnych wzorów i praktyk postępowania. Tradycyjny porządek wartości intelektualno-etycznych typowych dla modelu uniwersytetu badawczego Humboldta konfrontuje się z coraz bardziej ekspansywnym porządkiem wartości ekonomiczno-technicznych typowych dla modelu uniwersytetu przedsiębiorczego. Kardynalne zasady przywoływane przez pierwszą formację (humanistów) to: ideały, wartości uniwersalne, prawda, etyka, autonomia, autorytet, wolność, krytycyzm. Druga formacja (ekspertów) powołuje się na sztandarowe hasła, jakimi są: racjonalizm, użyteczność, efektywność, mierzalność, rozliczalność, elastyczność, innowacyjność. W świetle krytycznej analizy dyskursu (KAD) dyskurs szkolnictwa wyższego postrzegany jest zatem jako postmodernistyczna hybrydyzacja różnych porządków wartości, a sama debata jako inscenizacja stylizowana na rytualny chaos (Biały 2011: 134-135).

Przeciwstawienie „natchnionych idealistów” „surowym pragmatykom” wynika z kolei z charakteru instytucji uniwersytetu, charakteru wiedzy, statusu naukowców i postaw studentów wobec kształcenia. Otóż uniwersytet może mieć oblicze instytucji społecznej, której celem jest kontynuacja tradycji, kształtowanie osobowości jednostki i jej wielowymiarowy rozwój. Uniwersytet może mieć również oblicze instytucji ekonomicznej, której celem jest potencjalny wkład w rozwój ekonomiczny kraju oraz instytucji usługowej zorientowanej na zyski z inwestycji w nauczanie. Wiedza, którą oferuje uniwersytet może być „czystą wiedzą” czy też „wiedzą samą w sobie” postrzeganą przez pryzmat kryteriów intelektualnych (akademickich), bądź też „wiedzą użyteczną” określaną przez kategorie wydajności i efektywności. Natomiast status naukowców może być wyznaczany poprzez ich dążenie do prawdy i wkład w rozumienie natury i ludzkości, może też być efektem nastawienia na produkowanie wiedzy na konkretne zapotrzebowanie. Także postawy studentów wobec zdobywanej przez nich wiedzy mogą być różne – może być to chęć zdobywania wiedzy ogólnej, wiedzy o życiu lub chęć zdobywania wiedzy szczegółowej i przydatnej w konkretnych sytuacjach zawodowych, czyli bardziej kwalifikacji i umiejętności niż wiedzy (Mozdzeń 2006).

Ostatnie podejście zorganizowane jest wokół opozycji tradycja *versus* postęp. W tym przypadku jednak ostrze krytyki jest skierowane w stronę formacji tradycyjnej zarzucając jej zachowawczość, aczkolwiek i opcja postępowo-emancypacyjna nie pozostaje bez winy. Zdaniem Jana Sowy i Krystiana Szadkowskiego została ona bowiem w Polsce, co paradoksalne, w tym duchu zinterpretowana, podczas gdy na Zachodzie reformy liberalne traktowane są jako atak na zdobycze państwa socjalnego (2011: 18).

Z całą pewnością proponowana lista dychotomicznych podejść w dyskursie dotyczącym szkolnictwa wyższego nie została wyczerpana. W literaturze przedmiotu funkcjonują też takie pary pojęć, jak „misja vs. usługa”, „idea vs. towar” czy też pary metafor – „świątynia/wieża z kości słoniowej” vs. „fabryka/supermarket”. Są też odmienne interpretacje jednego pojęcia. Po obu stronach dyskursywnego frontu pojawia się specyficzna dla danej formacji idea trwałości. W pierwszym przypadku trwałość jest rozumiana jako konserwowanie starego porządku i niedopuszczanie do zmian w imię wielowiekowej tradycji, w drugim trwałości uczelni dopatrywać się trzeba raczej w jej adaptacji do nowych warunków społeczno-ekonomicznych (Antonowicz 2005, 37-38).

Koronne racje i retoryka idealistycznych humanistów

Sztandarowym zagadnieniem poruszonym w dyskusji o roli, zasadach funkcjonowania i przyszłości uczelni jest kwestia idei uniwersytetu, łączona zazwyczaj z kryzysem tej idei, kryzysem tożsamości czy też kultury uniwersytetu, lub artykułowanym wprost kryzysem/zmierzchem/ końcem instytucji uniwersytetu. Humanisci akcentują przy tym „neoliberalne uwikłania edukacji” i „neoliberalne tło przemian uniwersytetów” (Potulicka, Rutkowiak 2010), dopatrując się w starciu liberalnej i neoliberalnej wizji uniwersytetu przyczyn zmierzchu kultury uniwersytetu (Solska 2011). Autorzy formacji humanistycznej prześcigają się zatem w formułowaniu wielce wymownych określeń używanych w tytułach swoich tekstów, np. „uniwersytet zagrożony” (Brzeziński 2008) „uniwersytet bezduszny” (Mizińska 2010), „uniwersytet bez idei” (Żardecka-Nowak 2012). Starania te mają na celu uwypuklenie owej ideowej czy duchowej płaszczyzny funkcjonowania, którą współczesny uniwersytet, w wersji promowanej przez formację opozycyjną, bezpowrotnie traci.

Wartym odnotowania w tym miejscu jest to, iż problemy dowodzące obecnego kryzysu uniwersytetu, nie są nowe. Roman Dyboski (1934) w swoim niedużym objętościowo opracowaniu sprzed drugiej wojny światowej pt. *Uniwersytety wśród przemian światowych* przytacza te same argumenty, które i dziś stanowią oręż idealistycznych humanistów. Mowa tu o swego rodzaju masowości („przepełnienie wszechnic”), kwestii jakości („nieuctwo kandydatów” oraz uzawodowieniu (tendencja technokratyczna, czyli kształcenie „speców” dla różnych dziedzin działalności praktycznej).

Trudno powiedzieć, czy to ponadczasowość problemów jest przyczyną sięgania przez humanistów do skarbnicy tradycji¹⁰, wydaje się raczej, że chodzi o eksponowanie znaczenia przeszłości i dorobku cywilizacyjnego oraz swego rodzaju sentyment do konkretnych autorów. Z tego powodu humaniści i nie tylko oni (Stróżewski, Brzeziński, Denek; Wróblewski) często przywołują tekst Kazimierza Twardowskiego z 1933 r. zatytułowany *O dostojności uniwersytetu*. Otóż w tym przesłaniu sprzed osiemdziesięciu lat uniwersytet jawi się jako swego rodzaju świątynia wiedzy.

(...) Uniwersytet istotnie promienieje dostojnością, sphywającym na niego z olbrzymiej doniosłości funkcji, którą pełni. Wszak niesie ludzkości światło czystej wiedzy, wzbogaca i pogłębia naukę, zdobywa coraz to nowe prawdy i prawdopodobieństwa – tworzy jednym słowem najwyższe wartości intelektualne, które przypaść mogą człowiekowi w udziale (Twardowski 2008: 12).

Dla formacji hołdującej tradycyjnej idei uniwersytetu uczelnie wyższe są instytucjami niezawisłymi duchowo, pełniącymi doniosłą funkcję służenia prawdzie obiektywnej, są także wspólnotą uczących i nauczanych. A przede wszystkim są królestwem wartości (Stróżewski 2008: 32). Szczególne znaczenie przypisywane jest wartościom uniwersalnym, takim jak: prawda doskonaląca intelekt, dobro rozwijające wolę i piękno kształtujące uczucia. Tradycjoniści boleją nad tym, iż owe ponadczasowe wartości zastępowane są obecnie przez wartości pragmatyczne i prakseologiczne, co prowadzi do kryzysu przeżywania wartości

¹⁰ W analizowanej literaturze przedmiotu autorka nie spotkała się z przypadkiem odwołania do przytoczonej publikacji ani akcentowania tak długiego w czasie trwania dzisiejszych problemów szkolnictwa wyższego.

uniwersalnych (Denek 2011: 75, 86-87). Stąd liczne wśród nich głosy poświęcone uniwersyteckim wartościom i trosce o człowieczeństwo¹¹.

Poza racją odwołującą się do aksjologicznego wymiaru uniwersytetu formacja humanistyczna przywołuje także kulturotwórczą (Krajewska 2003), a także społeczno- elitotwórczą misję uczelni wyższej (Samsonowicz 2008; Sowa 2008)¹². Wychodząc od ideałów człowieka wykształconego (Hejwosz 2010) czy człowieka uniwersytetu (Brzeziński 2000) humaniści podkreślają, iż *uniwersytet - realizując badania naukowe i kształcenie - tworzy, wspiera i upowszechnia kulturę* (za: Wielką Kartą Uniwersytetów Europejskich, czyli *Magna Charta Universitatum*¹³). Pełni przez to funkcję formacyjną, gdyż formuje poprzez kulturę i dla kultury (przyp. autorki) osobę i społeczeństwo (Brzeziński 2008: 19), o czym reformatorzy szkolnictwa wyższego zdają się nie pamiętać¹⁴.

W dyskusji na temat społecznej funkcji uniwersytetów/ szkół wyższych w pewnym sensie zaskakuje kwestia rozumienia owej roli i misji. Z jednej strony tak ceniony przez formację humanistów Kazimierz Twardowski (2008, 14) pisał: *Uniwersytet winien trwać niewzruszenie jak latarnia morska, która wskazuje światłem okrętom drogę przez wzburzone fale, lecz nigdy światła swego nie nurza w samych falach*, z drugiej zaś podkreślana jest społeczna służebność uniwersytetu (Samsonowicz 2008: 10) czy jego zaangażowanie (*Uniwersytet Zaangażowany. Przewodnik Krytyki Politycznej* 2010). Dysonans ten staje się mniej oczywisty, gdy przyjmiemy za zwolennikami nurtu krytycznego założenie o fundamentalnej roli autonomii uczelni. W myśl obrońców uniwersytetu, uczelnie winny być wolne od ingerencji, presji, nacisków i ataków czy to państwa, czy to wolnego rynku.

Z uwagi na powyżej przedstawione racje, w humanistycznej refleksji nad przemianami szkół wyższych formułowane są zarzuty wobec państwa narzucającego drogą imitacji (Zarebianka 2010: 65) zachodni neoliberalny model edukacji i nauki. Konsekwencją tego jest ich

¹¹ Zob. publikacje zbiorowe: Kostkiewicz J. (red) (2007), *Uniwersytet i wartości*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls” oraz Gołębiak B. D. (red) (2008), *Pytanie o szkołę wyższą w trosce o człowieczeństwo*, Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej.

¹² Zob. też: Hejwosz D. (2010), *Edukacja uniwersytecka i kreowanie elit społecznych*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.

¹³ Zob.: http://www.umk.pl/uczelnia/dokumenty/magna_charta.pdf (dostęp 15.01.2013)

¹⁴ Zob.: Intencje i skutki reformy szkolnictwa wyższego – dyskusja redakcyjna, „Kultura i Społeczeństwo” 2012/1, s. 3-36.

komercjalizacja (Hejwosz 2008), urynkowanie (Rakowski 2005, Potulicka 2010) czy też utowarowienie (Ziółkowski 2005) – procesy niekoniecznie prowadzące do wytworzenia w nauce i edukacji towarów wysokiej jakości, ale coraz częściej do produkowania „mierności i lichoty” (*mediocrity*) (Kozyr-Kowalski 2005: 87).

Kluczowa argumentacja i praktyka badawcza rynkowych pragmatyków

Konfrontując z sobą racje obu omawianych formacji nie sposób pominąć faktu, iż mamy do czynienia z odmiennie kategoryzowanym przedmiotem rozważań i analiz. O ile formacja tradycjonalistyczno-humanistyczna koncentruje się głównie na charakteryzującym się długą historią uniwersytecie, instytucji w znaczeniu uczelni publicznej prowadzącej działalność edukacyjną i naukową w zakresie nauk nietechnicznych, o tyle formacja postępowo-pragmatyczna prezentuje sposób myślenia w kategoriach organizacyjnych, instytucjonalnych i systemowych. W literaturze przedmiotu typowej dla rynkowych pragmatyków rzadziej pojawiają się teksty traktujące o uniwersytecie, częściej mowa jest o uczelniach, szkołach wyższych i szkolnictwie wyższym, do którego należą również uczelnie techniczne (politechniki) i stosunkowo młode w Polsce uczelnie niepubliczne.

W tym szerszym ujęciu w dyskursie ekonomicznym (a właściwie ekonomiczno-politycznym) funkcjonują określenia wymiennie stosowane, jak „system szkolnictwa wyższego” i/lub „rynek usług edukacyjnych” (Buchner-Jeziorska 2005a), czy też „rynek szkół wyższych”. Usługowy charakter sektora edukacyjnego w tym przypadku nie ma wydźwięku pejoratywnego, co więcej prowadzone są intensywne badania w zakresie rynku usług edukacyjnych szkół wyższych (Drapińska 2011), w tym uczelni niepublicznych (Geryk 2007), czy marketingu szkół wyższych (Nowaczyk, Kolasiński 2004).

Z kolei z opisanych w literaturze w ramach tego nurtu etapów i modeli uniwersytetu (Antonowicz 2005) oraz modeli szkolnictwa wyższego (Thieme 2009), wynika, iż polskie uczelnie wpisują się i wpisywać muszą w globalne przeobrażenia szkolnictwa wyższego. Znaczenia tych przemian dla Polski doskonale dowodzi Marek Kwiek w swej książce *Transformacje uniwersytetu. Zmiany instytucjonalne i ewolucje polityki edukacyjnej w Europie*. Z owych obserwowanych na świecie już od dawna transformacji wyłonił się bowiem nowy typ uniwersytetu – uniwersytet przedsiębiorczy, który nie jest oczywiście powszechną, ostateczną czy też najbardziej optymalną wizją współczesnego uniwersytetu (Antonowicz 2005: 156-160; Boguski 2009: 25-33). Stanowi on jednak istotne odniesienie dla uniwersytetu

tradycyjnego (humboldtowskiego) i ważny element interdyscyplinarny w debacie dotyczącej przemian instytucji szkoły wyższej.

Koncepcja organizacyjna uniwersytetu przedsiębiorczego, szerzej zaś korporacyjna ideologia kapitalizmu akademickiego łączona jest przez zwolenników formacji rynkowo-pragmatycznej z odchodzeniem w przeszłość państwa narodowego (Kwiek 2010), a także z pojawieniem się koncepcji państwa ewaluacyjnego, nowego zarządzania publicznego (*New Public Management*) i z wyłonieniem się menedżeryzmu jako kierunku zmian w samych uczelniach (Jablecka 2007; Kwiek 2010). Dlatego też przedmiotem uwagi badaczy pragmatyków stała się kwestia efektywności uczelni, w tym jej podejścia strategicznego do rozwoju (Leja 2003; Cyfert, Kochalski 2011) oraz różnorodne szczegółowe zagadnienia z zakresu zarządzania szkołą wyższą (Dworak, Jaworski 2011). Odrębnym obszarem badań nad szkolnictwem wyższym w nurcie technicznym stała się kwestia jakości kształcenia, którą można by potraktować, ale tylko do pewnego stopnia, jako odpowiedź na zarzuty opozycyjnej formacji dotyczące mierności nauczania. Będąc pochodną zarówno urynkowania jak i utowarowienia edukacji, zarządzanie jakością w szkole wyższej wynika z presji produktywności i rozliczalności, a więc cech typowych dla przedsiębiorstw¹⁵.

Jak twierdzi Dominik Antonowicz (2012: 311), w większości krajów szkolnictwo wyższe, będąc jednym z kluczowych elementów gospodarki opartej na wiedzy, stało się społecznym fenomenem określanym mianem *billion dollar enterprise* (Antonowicz 2012). W dyskursie postępowym kategoria gospodarki opartej na wiedzy łączy się również z kategorią społeczeństwa wiedzy i budowanej dzięki nim Europie Wiedzy¹⁶. Stąd też upatrywanie w szkołach wyższych „generatorów wiedzy i stymulatorów rozwoju innowacyjności” (Woźnicki 2007: 135-148). Formacja pragmatyczna ma zatem swego rodzaju oddział badawczy ukierunkowany na kwestię rozwoju kapitału ludzkiego, kapitału intelektualnego, kapitału wiedzy itp. w szkolnictwie wyższym. Usytuowanie transformacji szkół wyższych w kontekście postulatów wynikających z budowania Europy Wiedzy wymaga też nawiązania do procesu bolońskiego, który śmiało można potraktować jako element nurtu technicznego w dyskursie szkolnictwa wyższego, często krytykowany przez formację humanistów.

¹⁵ Zagadnieniu jakości w szkole wyższej poświęconych jest wiele tekstów zarówno w ramach pedagogiki, jak i nauk o zarządzaniu.

¹⁶ Najbardziej znana pozycja na ten temat: Pawłowski K. (2004), *Spoleczeństwo wiedzy szansą dla Polski*, Wydawnictwo Znak.

O tym, że uczelnie są niewątpliwie czynnikiem modernizacji społeczno-gospodarczej, decydenci w Polsce do niedawna niestety nie pamiętali, co paradoksalne, właśnie ze względu na procesy urynkowania w sektorze szkół wyższych (Buchner-Jeziorska 2005b; Dziedziczak-Foltyn 2011b). Z powodu zapóźnień w myśleniu o rozwoju polskich uczelni i szkolnictwa wyższego w Polsce akcentowana jest zatem kwestia kształtowania polityki szkolnictwa wyższego, w tym myślenia strategicznego o przyszłości polskich uczelni w kontekście imperatywu jakim jest rozwój społeczno-gospodarczy. Bez efektywnej polityki bowiem sprawdzą się najgorsze scenariusze przyszłości przewidywane przez ekspertów i zrealizuje się wizja zapaści cywilizacyjnej (Dziedziczak 2011b; 2011c).

Należy zaznaczyć, iż ekonomiści postrzegają edukację jako ważne źródło trwałego rozwoju w kategoriach dynamiki indywidualnej, społecznej i gospodarczej. Oznacza to rozwijanie twórczych indywidualności, które podniosą kapitał wykształcenia społeczeństwa i zasilą elity umysłowe tworząc społeczeństwo wiedzy. Oznacza to także tworzenie kapitału ludzkiego, który w kulturze społeczeństwa sprzyjającej innowacyjności i konkurencyjności stanowić będzie nośnik gospodarki wiedzy (Dziedziczak-Foltyn 2011c). Z powodu licznych w Polsce głosów krytycznych dotyczących kondycji krajowego szkolnictwa wyższego oraz niskiego poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego Polski zaczyna być podkreślana w literaturze przedmiotu promodernizacyjna misja uczelni wyższych (Drozdowski 2011) oraz konieczność zmiany w myśleniu o szkolnictwie wyższym i edukacji wyższej. Należy przywołać w tym miejscu propozycję Antoniego Kuklińskiego, który dostrzega dwa aspekty transformacji szkolnictwa wyższego: transformację zewnętrzną i transformację wewnętrzną. Pierwsza dotyczy przyjęcia przez decydentów i społeczeństwo, iż szkolnictwo wyższe jest priorytetową domeną rozwoju kraju. Druga zaś oznacza zinternalizowanie przez szkoły wyższe swojej misji w tym rozwoju. W ten sposób szkolnictwo wyższe stanie się „współautorami” i „współaktorami” skoku cywilizacyjnego Polski (Kukliński 2011: 147).

Konsekwencje polaryzacji dyskursów i pilna potrzeba konsolidacji

Jakie mogą być konsekwencje dalszego polaryzowania się dyskursów i „okopywania się” obu formacji w ramach własnego dyskursu? Niestety będą to konsekwencje niesprzyjające realizacji postulatów żadnej ze stron. Jeżeli obie strony nie doprowadzą do wspólnego dialogu

i koniecznego konsensusu, grozi polskiemu społeczeństwu i polskiej gospodarce zapaść cywilizacyjna dwojakiego rodzaju – w sensie upadku duchowego, jak i bankructwa materialnego. Szkoła wyższa jako instytucja ma bowiem dwoistą naturę, która opiera się na coraz bardziej ujawniających się sprzecznościach (globalizm – regionalizm, elitaryzm – egalitaryzm, teoryzm – praktycyzm, kształcenie ogólne – kształcenie zawodowe). Dość wymieni w tym miejscu jedną z takich rozbieżności, tę przywoływaną jako zasadniczą na początku tekstu, bo odnoszącą się do kategorii tradycji i postępu – uniwersytet pozaczasowy w swej idei równocześnie stara się o dotrzymanie kroku współczesności (Stróżewski 2008: 32). Czyż sprzeczność ta nie dopomina się pokojowego porozumienia pomiędzy omawianymi w tekście formacjami idealistycznych humanistów i rynkowych pragmatyków?

Wielu autorów z szeregów obu formacji wskazuje nie tylko na hybrydyzację współczesnego uniwersytetu, ale równocześnie na konieczność określenia jego nowej roli w dobie intensyfikujących się zmian społeczno-kulturowych i gospodarczych oraz w przestrzeni modernizujących się państw, Europy i świata. Instytucja szkoły wyższej nie przetrwa bowiem opierając się naporowi cywilizacyjnych przeobrażeń. Jak zauważa Marek Kwiek powołując się na słowa Billa Readingsa, autora książki *The University in Ruins*, w czasach przechodzenia od nowoczesności do późnej nowoczesności nie mamy jasności co do tego, jakie jest aktualne miejsce uniwersytetu w społeczeństwie, zmienia się bowiem samo społeczeństwo. Niepewność ta pogłębia się jeszcze wraz ze zmianami strukturalnymi zachodzącymi w ekonomii i polityce (Kwiek 2004: 45-60). Stad tak wiele w literaturze przedmiotu pytań o przyszłość uniwersytetu i przyszłość szkolnictwa wyższego stawianych w kontekście dwóch cywilizacji – cywilizacji rozwoju naukowo-technicznego i gospodarczego oraz humanistycznej cywilizacji wartości (Suchodolski 2006: 218-229).

Instytucja uniwersytetu wymaga zatem rozsądnej transformacji, która uwzględni wszystkie konteksty, w jakich ona funkcjonuje – kontekst tradycji uniwersyteckiej oparty na tradycyjnych wartościach (autonomii, różnorodności, komplementarności rozumianej jako jedność badań i nauczania oraz prawdzie) oraz kontekst uwarunkowań zewnętrznych (rozwiązań prawno-organizacyjnych, „kapitału ludzkiego” i transformacji społeczno-ekonomiczno-technologicznych) (Brzeziński 1998). A zatem u podstaw tej transformacji powinny leżeć uzgodnione cele obu formacji. Uniwersytet będzie bowiem trwał, jeśli

pozostanie przestrzenią spotkania – nie tylko idei i teorii naukowych, ale ludzi uniwersytetu, często tak różnych od siebie w sferze przekonań i światopoglądów (Błędowski 2006).

Jak twierdzi Zygmunt Bauman (2000: 16-17), w ponowoczesnej sytuacji obecnego kryzysu uniwersytetu konieczna jest „metazmiana”, która doprowadzi do rewizji strategicznych celów instytucji akademickiej i reguł ich osiągania. W obliczu presji jaką jest utowarowienie wiedzy i urynkwienie edukacji nie wystarczy opowiedzieć się za jedną z dwóch możliwych strategii – całkowitego podporządkowania się kryteriom rynku (kreowanie uniwersytetów – fabryk/supermarketów/ hurtowni wiedzy/ firm usługowych) lub wycofania się z gry rynkowej i skrycia w zaciszu wolnej od rywalizacji i komercji twierdzy (utrzymywanie uniwersytetów – świątyni/ wieży z kości słoniowej). Obie strategie oznaczają bowiem kapitulację... Dlatego rozsądek podpowiada przyjąć stanowisko, które sytuuje się pomiędzy „surowymi pragmatykami” a „natchnionymi idealistami” (Możdżeń 2006: 145), nie zaś stanowisko oponenta, który wzywa do wypracowywania przeciwstrategii lub oponenta, który pogardza priorytetami drugiej strony. Wydaje się, iż najtrafniej oddawałoby charakter takiego pożądanego obecnie stanowiska określenie „refleksyjny adaptator” („refleksyjny”, bo świadomy wszystkich kontekstów i je szanujący a „adaptator”, bo potrafiący wybrać dla siebie z owych kontekstów to, co uzna za konieczne w celu dostosowania się do nowych i stale zmieniających się warunków).

Przełomowego charakteru w dyskusji o uniwersytetach nabierają zatem głosy, które zdecydowanie ukierunkowują uwagę na poszukiwanie trzeciej drogi. Zdaniem Teresy Bauman (2003: 61) uniwersytet przetrwał setki lat dzięki swej refleksyjności i ostrożności, ale też dzięki swej zdolności do autokorekty. Za sprawą dwóch szczególnych cech – adaptabilności i podatności na innowacje – może on wyjść z kryzysu tożsamości w doskonalszej formie. Interesująca jest metafora balastu zastosowana przez tę autorkę w późniejszym tekście (Bauman T. 2008: 116-117). Otóż, uniwersytet w myśl dyskursu ekonomiczno-rynkowego może być balastem w znaczeniu zbędnego obciążenia, którego należy się pozbyć. Zgodnie z ujęciem humanistyczno-kulturowym może też być balastem stosowanym w celach regulacyjnych czy też korekcyjnych, dla lepszej stateczności i stabilizacji. Krzewiąc idee refleksyjne działa on jako przeciwwaga dla ideologii rynkowej. Optymistyczna to konstatacja, gdyż udowadnia możliwość zbliżenia się do siebie ignorujących się dotąd stron. Jednocześnie jest też wiarygodna, gdyż w konstytutywnej cesze

tożsamości uniwersytetu, jaką jest autoreformowalność czy też autokorekcja uczelni wyższych, upatruje szansy na ową „metazmianę”, o którą postulował Zygmunt Bauman.

Nie wiadomo, czy uda się pogodzić racje i postulaty obu formacji. Na pewno stale będą ścierać się ze sobą lub wzajemnie ignorować radykalni reprezentanci obu stron. Problemem badaczy szkolnictwa wyższego jest zamykanie się w ramach swojej dyscypliny i nie konfrontowanie swoich wizji szkolnictwa wyższego. Tym bardziej niezbędny jest stały dialog pomiędzy idealistycznymi humanistami i rynkowymi pragmatykami, realizowany poprzez interdyscyplinarne konferencje i publikacje poświęcone problematyce szkolnictwa wyższego, w tym instytucji uniwersytetu¹⁷. Zaś następstwem owego dialogu powinna być partnerska współpraca obu stron na rzecz polityki edukacyjnej i naukowej, w tym w zakresie określania scenariuszy przyszłości, scenariuszy rozwoju edukacji, szkolnictwa wyższego i nauki. Dla dobra wszystkich uczelni (publicznych i niepublicznych) konieczna jest bowiem wymiana myśli i wzajemny krytyczny wgląd w proponowane przez obie strony rozwiązania, a nie pośpieszne przygotowywanie konkurencyjnych strategii tak trudnych potem do skonsolidowania¹⁸. Tylko rozmyślnie i intencjonalnie zaplanowana fuzja tradycji z postępem oraz kultury z rynkiem stanowić będzie o odrestaurowanej roli instytucji szkoły wyższej. Pierwotnym obszarem konsolidowania tych kategorii jest zatem interdyscyplinarna debata naukowa, której główne konstatacje powinny być następnie dyskutowane w debacie publicznej, by ostatecznie znaleźć oddźwięk w decyzjach i działaniach reformatorskich państwa na rzecz szkolnictwa wyższego. W ten sposób polscy naukowcy mieliby rzeczywisty wpływ na przyszłość polskich uczelni (w efekcie pełnego realizowania ich formacyjnej

¹⁷ Doświadczenie uczestnictwa w wielu konferencjach monodyscyplinarnych poświęconych szkolnictwu wyższemu (socjologicznych, pedagogicznych, filozoficznych, politologicznych i z zakresu nauk o organizacji i zarządzaniu) pozwala autorce na postawienie tezy, iż każda dyscyplina zamyka się w kręgu typowego dla siebie dyskursu i rzadko wychodzi poza ramy swojej dyscypliny (nawet jeśli wśród uczestników konferencji są reprezentanci innych dyscyplin). W zainicjowaniu dialogu pomiędzy omawianymi w tekście formacjami, pomocne byłoby zorganizowanie wspólnymi siłami multidyscyplinarnego i interdyscyplinarnego kongresu (z sekcjami krajowymi i międzynarodowymi), który pozwoli na kontakt i wymianę myśli wszystkim lub prawie wszystkim polskim badaczom szkolnictwa wyższego, zwiększając tym samym szansę nie tylko na interdyscyplinarność badań, ale także na lepszą konsolidację środowiska naukowego w Polsce.

¹⁸ Chodzi o dwa projekty strategii rozwoju szkolnictwa wyższego (tzw. wersję ministerialno-ekspercką i środowiskową), które od 2010 roku pozostają w fazie zgłoszonych propozycji (jak informuje MNiSW trwają prace nad opracowaniem na ich podstawie trzeciej strategii, tj. programu rozwoju szkolnictwa wyższego). Niezależnie od nich państwo wdraża reformę szkolnictwa wyższego, choć powinna być ona poprzedzona przyjęciem strategii.

funkcji na przyszłość polskiego społeczeństwa, w efekcie zaś pełnego realizowania ich funkcji promodernizacyjnych na przyszłość polskiej gospodarki).

Bibliografia

- Antonowicz D. (2005), *Uniwersytet przyszłości. Wyzwania i modele polityki*, Warszawa: Instytut Spraw Publicznych.
- Antonowicz D. (2012), Problem interdyscyplinarności na przykładzie rozwoju oraz instytucjonalizacji badań nad szkolnictwem wyższym, w: Chmielewski A., Dudzikowa M., Groble A. (red.) *Interdyscyplinarnie o interdyscyplinarności. Między teorią a praktyką*, Kraków: Wydawnictwo IMPULS, 311-337.
- Bauman T. (2003), Zagrożona tożsamość uniwersytetu, w: Ładyżyński A., Raińczuk J. (red.), *Uniwersytet – między tradycją a wyzwaniami współczesności*, Kraków: Oficyna Wydawnicza IMPULS, s. 53-68.
- Bauman T. (2008), Uniwersytet jako balast dla ideologii rynkowej, w: Gołębnik B. D. (red.), *Pytanie o szkołę wyższą w trosce o człowieczeństwo*, Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, s. 116-131.
- Białecki I. (2007), Mertona etos nauki a zmiany sytuacji szkół wyższych, w: Lewicka-Strzałecka A. (red.), *Współczesne wyzwania nauk praktycznych*, Warszawa: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Zarządzania im. L. Koźmińskiego, s. 117-136.
- Białecki I. (2008), Międzynarodowe badania, debata i polityka edukacyjna, „Nauka i Szkolnictwo Wyższe”: 1/31, s. 22-33.
- Białecki I. (2010), Wprowadzenie. Dwa nurty polityki edukacyjnej?, „Nauka i Szkolnictwo Wyższe”: 1-2/35-36, s. 117-124.
- Biały K. (2011), *Przemiany współczesnego uniwersytetu. Od idei Humboldta do modelu uczelni przedsiębiorczej*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Bilczewski T. (2011), Transformacja, transfer, translacja, w: Kościelniak C., Makowski J. (red.), *Wolność. Równość. Uniwersytet*, Warszawa: Instytut Obywatelski, s. 33-54.
- Błędowski P. (2006), Uniwersytet w dobie kryzysu – jego przyczyny i poszukiwanie drogi na przyszłość, „Kultura i Historia”: 10, <http://www.kulturaihistoria.umcs.lublin.pl/numery/kultura-i-historia-nr-102006> (dostęp 15.01.2013)
- Boguski J. (2009), Od uniwersytetu przedsiębiorczego do uniwersytetu przyszłości, „Nauka i Szkolnictwo Wyższe”: 1/33, s. 25-33.
- Brzeziński J. (1998), Doświadczenia uniwersytetu europejskiego a przyszła organizacja szkolnictwa wyższego w Polsce, w: Fundacja na rzecz Nauki Polskiej, *Idea uniwersytetu u schyłku tysiąclecia*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Brzeziński J. (2000), Co to znaczy dzisiaj być człowiekiem uniwersytetu?, „Nauka”: 4, s. 85-101.

- Brzeziński J. (2008), Co zagraża uniwersytetowi? Wykład wygłoszony na Uniwersytecie Kazimierza Wielkiego 12 marca 2008 roku, Wykłady Wszechnicy Uniwersyteckiej, Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- Buchner-Jeziorska A. (2005a), Rynek czy system: szkolnictwo wyższe w Polsce okresu transformacji, w: Buchner-Jeziorska A. (red.), *Szkola sukcesu czy przetrwania? Szkolnictwo wyższe w Polsce*, Warszawa: Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, s. 11-28.
- Buchner-Jeziorska A. (2005b), Szkolnictwo wyższe jako czynnik modernizacji społecznej. Przykład Polski okresu transformacji, w: Buchner-Jeziorska A., Sroczyńska M. (red.), *Edukacja w cywilizacji XXI wieku*, Kielce: Wyższa Szkoła Umiejętności, s. 49-57.
- Cyfert S., Kochalski C. (red.) (2011), *Projektowanie i wdrażanie strategii rozwoju w publicznych szkołach wyższych w Polsce : aspekty teoretyczne i praktyczne*, Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu.
- Denek K. (2011), *Uniwersytet w perspektywie społeczeństwa wiedzy. Nauka i edukacja w uniwersytecie XXI wieku*, Poznań: Wyższa Szkoła Pedagogiki i Administracji.
- Drapińska A. (2011), *Zarządzanie relacjami na rynku usług edukacyjnych szkół wyższych*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Drozdowicz Z. (2009), *Uniwersytety. Tradycje – dzień dzisiejszy – przyszłość*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. A. Mickiewicza
- Drozdowski R. (2011), Promodernizacyjna misja uniwersytetu, „Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny”: LXXIII, zeszyt 4, s. 5-10.
- Dworak J., Jaworski J. (2011), *Zarządzanie szkołą wyższą. Dylematy i wyzwania*, Gdańsk: Prace Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Gdańsku.
- Dziedziczak-Foltyn A. (2011a), Plusy i minusy reformy szkolnictwa wyższego w Polsce – próba analizy debaty publicznej, w: J. Kostkiewicz, A. Domagała-Kręcioch, M. J. Szymański, *Szkola wyższa w toku zmian. Debata wokół ustawy z 18 marca 2011 roku*, t. 1, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls, s. 95-117.
- Dziedziczak-Foltyn A. (2011b), Rozwój szkolnictwa wyższego w Polsce - w trzech odsłonach myśli strategicznej, w: M. Chałubiński, E. Narkiewicz-Niedbalec (red.), *Recepcja światowej socjologii w Polsce oraz polskie szkolnictwo wyższe na początku XXI wieku*, „Rocznik Lubuski”: Tom 37 cz. 1, Zielona Góra: Lubuskie Towarzystwo Naukowe, s. 165-182.
- Dziedziczak-Foltyn A. (2011c), Imperatyw rozwoju a kondycja myślenia strategicznego o polskim szkolnictwie wyższym (i nauce) w dobie transformacji systemowej, „Nauka i Szkolnictwo Wyższe”: 2/38, s. 88-106.
- Geryk M. (2007), *Rynek uczelni niepublicznych w Polsce*, Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie.
- Gołębiak B. D. (red) (2008), *Pytanie o szkołę wyższą w trosce o człowieczeństwo*, Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej.
- Hejwosz D. (2008), Uniwersytet jako fabryka i supermarket. Kierunki, szanse i zagrożenia wynikające z komercjalizacji uniwersytetu, w: Kobyłarek A., Semków J. (red.), *Edukacja uniwersytecka w warunkach zmiany kulturowej*, Wrocław: Oficyna Wydawnicza ATUT – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, s. 47-59.

- Intencje i skutki reformy szkolnictwa wyższego – dyskusja redakcyjna, „Kultura i Społeczeństwo” 2012/1, s. 3-36.
- Jablecka J. (2007), *Ćwierć wieku reform: o przyczynach i kontekście przemian w zarządzaniu uniwersytetami europejskimi*, w: Lewicka-Strzałecka A. (red.), *Współczesne wyzwania nauk praktycznych*, Warszawa: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Zarządzania im. L. Koźmińskiego, s. 85-116.
- Kostkiewicz J. (red) (2007), *Uniwersytet i wartości*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Kozyr-Kowalski S. (2005), *Uniwersytet a rynek*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Krajewska A. (2003), *Wyzwania wobec uniwersytetu XXI wieku*, w: Ładyżyński A., Raińczuk J. (red.), *Uniwersytet – między tradycją a wyzwaniami współczesności*, Kraków: Oficyna Wydawnicza IMPULS, s. 69-83.
- Kukliński A. (2011), *Wizje i strategie rozwoju szkolnictwa wyższego w Polsce w perspektywie roku 2050*, w: *Polska myśl strategiczna. Na spotkanie z Enigmą XXI wieku*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego”: 2 (52), s. 137-155, http://www.pte.pl/pliki/pdf/Biuletyn_2_2011.pdf (dostęp 20.01.2013).
- Kwiek M. (2004), *Narodziny uniwersytetu z ducha nowoczesności. Uwagi o transformacjach instytucji w epoce globalnej*, „Principia. Pisma koncepcyjne z filozofii i socjologii teoretycznej”: tom XXXVII-XXXVIII, s. 45-60.
- Kwiek M. (2010), *Transformacje uniwersytetu. Zmiany instytucjonalne i ewolucje polityki edukacyjnej w Europie*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Leja K. (2003), *Instytucja akademicka. Strategia, efektywność, jakość*, Gdańsk: Gdańskie Towarzystwo Naukowe.
- Lekka-Kowalik A. (2009), *Uniwersytet jako firma usługowa. Szansa czy klęska?*, „Ethos”: 85-86, s. 52-69.
- Magna Charta Universitatum* (1988), http://www.umk.pl/uczelnia/dokumenty/magna_charta.pdf (dostęp 15.01.2013)
- Mizińska J. (2010), *Bezduśzny uniwersytet*, Fundacja Homo Inquietus, <http://www.homoinquietus.org/> (15.01.2013)
- Możdżeń J. (2006), *Edukacja jako produkt. O przyszłości uniwersytetów*, w: Sempruch J. (red.), *Edukacja wobec wyzwań i zadań współczesności i przyszłości. Strategie rozwoju*, Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, s. 137-146.
- Nowaczyk G., Kolasiński M. (red.) (2004), *Marketing szkół wyższych*, Poznań: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu.
- Nowakowska-Siuta R. (2010), *Uczelnia czy hurtownia wiedzy?*, „Przegląd Powszechny”: 10, s. 47-63.
- Pachociński R. (2004), *Kierunki reform szkolnictwa wyższego na świecie*, Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Pawłowski K. (2004), *Społeczeństwo wiedzy szansa dla Polski*, Wydawnictwo Znak.
- Potulicka E. (2010), *Uniwersytet na „wolnym rynku”*, w: Potulicka E., Rutkowiak J. (red.), *Neoliberalne uwikłania edukacji*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, s. 281-295.

- Rakowski A. (2005), O pewnych problemach urynkowania edukacji i nauki w Polsce, „Nauka”: 4, s. 167-170.
- Samsonowicz H. (2008), Społeczna odpowiedzialność uczelni, w: Leja K. (red.), *Społeczna odpowiedzialność uczelni*, Gdańsk: Wydawnictwo Politechniki Gdańskiej, s. 9-12.
- Solska E. (2011), *Duch liberalizmu a projekt Europejskiej Przestrzeni Edukacyjnej*, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Sowa J., Szadkowski K. (2011), Fabryki wiedzy, w: Sowa J., Szadkowski K. (red.), *Edufactory. Samoorganizacja i opór w fabrykach wiedzy*, Kraków: Korporacja Halart, s. 5-20, (e-book dostępny na: <http://ha.art.pl/wydawnictwo/katalog-ksiazek/2233-edufactory-samoorganizacja-i-opor-w-fabrykach-wiedzy.html>, dostęp 21.12.2012)
- Sowa K. (2008), Społeczne funkcje szkolnictwa i elitotwórcze funkcje uniwersytetu. Uwagi socjologa, w: Leja K. (red.), *Społeczna odpowiedzialność uczelni*, Gdańsk: Wydawnictwo Politechniki Gdańskiej, s. 37-45.
- Stróżewski W. (2008), O idei uniwersytetu, w: Grzegorzczak A., Sójka A. (red.), *Fenomen uniwersytetu*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, s. 21-35.
- Suchodolski B. (2006), Dwie cywilizacje uniwersalne, w: Wojnar I. (red.), *Edukacyjna kultura przyszłości*, Warszawa: Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus” PAN, s. 218-229.
- Teichler U. (2005), Research on Higher Education in Europe, „European Journal of Education”: Vo. 40, No. 4: 447-469.
- Thieme J. K. (2009), *Szkolnictwo wyższe. Wyzwania XXI wieku. Polska – Europa – USA*, Warszawa: Difin.
- Twardowski K. (2008), O dostojeństwie Uniwersytetu, w: Grzegorzczak A., Sójka J. (red.), *Fenomen uniwersytetu*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, s. 11-20.
- Woźnicki J. (2000), Dylematy modelowe w kształtowaniu systemu szkolnictwa wyższego u progu XXI wieku, „Nauka”: 4, s. 55-6.
- Woźnicki J. (2007), *Uczelnie jako instytucje życia publicznego*, Warszawa: Monografie Fundacji Rektorów Polskich.
- Zarębiana Z. (2010), Idea uniwersytetu wobec kryzysowej sytuacji w polskim szkolnictwie wyższym, „Przegląd Powszechny”: 10, s. 64-74.
- Ziółkowski M. (2005), O pewnych konsekwencjach częściowego i niekonsekwentnego utowarowienia polskiego szkolnictwa wyższego, „Nauka”: 2, s. 29-44.
- Żarecka-Nowak M. (2012), Uniwersytet bez idei – dyktat racjonalności instrumentalnej we współczesnym szkolnictwie wyższym, w: Żarecka-Nowak M., Skrzypek-Faluszczyk J. (red.), *Idea uniwersytetu dziś. Perspektywa filozoficzna*, Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, s. 169-206.
- Żuk P. (2012), *Wiedza, ideologia, władza. O społecznej funkcji uniwersytetu w społeczeństwie rynkowym*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.

Dr Agnieszka Dziedziczak-Foltyn
 Department of Sociology of Education
 University of Łódź, Poland
 e-mail: a.dziedziczak@uni.lodz.pl

Papers in the series include the following:

- Vol. 1 (2006) Marek Kwiek, „The Classical German Idea of the University, or on the Nationalization of the Modern Institution”
- Vol. 2 (2006) Marek Kwiek, „The University and the Welfare State in Transition: Changing Public Services in a Wider Context”
- Vol. 3 (2007) Marek Kwiek, „Globalisation: Re-Reading its Impact on the Nation-State, the University, and Educational Policies in Europe”
- Vol. 4 (2007) Marek Kwiek, „Higher Education and the Nation-State: Global Pressures on Educational Institutions”
- Vol. 5 (2007) Marek Kwiek, „Academic Entrepreneurship vs. Changing Governance and Institutional Management Structures at European Universities”
- Vol. 6 (2007) Dominik Antonowicz, „A Changing Policy Toward the British Public Sector and its Impact on Service Delivery”
- Vol. 7 (2007) Marek Kwiek, „On Accessibility and Equity, Market Forces, and Academic Entrepreneurship: Developments in Higher Education in Central and Eastern Europe”
- Vol. 8 (2008) Marek Kwiek, „The Two Decades of Privatization in Polish Higher Education: Cost-Sharing, Equity, and Access”
- Vol. 9 (2008) Marek Kwiek, „The Changing Attractiveness of European Higher Education in the Next Decade: Current Developemnts, Future Challenges, and Major Policy Options”
- Vol. 10 (2008) Piotr W. Juchacz, „On the Post-Schumpeterian "Competitive Managerial Model of Local Democracy" as Perceived by the Elites of Local Government of Wielkopolska”
- Vol. 11 (2008) Marek Kwiek, „Academic Entrepreneurialism and Private Higher Education in Europe”
- Vol. 12 (2008) Dominik Antonowicz, „Polish Higher Education and Global Changes – the Neoinstitutional Perspective”
- Vol. 13 (2009) Marek Kwiek, „Creeping Marketization: Where Polish Public and Private Higher Education Sectors Meet”
- Vol. 14 (2009). Karolina M. Cern, Piotr W. Juchacz, „European (Legal) Culture Reconsidered”
- Vol. 15 (2010). Marek Kwiek, „Zarządzanie polskim szkolnictwem wyższym w kontekście transformacji zarządzania w szkolnictwie wyższym w Europie”
- Vol. 16 (2010). Marek Kwiek, „Finansowanie szkolnictwa wyższego w Polsce a transformacje finansowania publicznego szkolnictwa wyższego w Europie”
- Vol. 17 (2010). Marek Kwiek, „Integracja europejska a europejska integracja szkolnictwa wyższego”
- Vol. 18 (2010). Marek Kwiek, „Dynamika prywatne-publiczne w polskim szkolnictwie wyższym w kontekście europejskim”
- Vol. 19 (2010). Marek Kwiek, „Transfer dobrych praktyk: Europa i Polska”

- Vol. 20 (2010). Marek Kwiek, „The Public/Private Dynamics in Polish Higher Education. Demand-Absorbing Private Sector Growth and Its Implications”
- Vol. 21 (2010). Marek Kwiek, „Universities and Knowledge Production in Central Europe”
- Vol. 22 (2010). Marek Kwiek, „Universities and Their Changing Social and Economic Settings. Dependence as Heavy as Never Before? ”
- Vol. 23 (2011). Marek Kwiek, „Universities, Regional Development and Economic Competitiveness: The Polish Case”
- Vol. 24 (2011). Marek Kwiek, „Social Perceptions vs. Economic Returns from Higher Education: the Bologna Process and the Bachelor Degree in Poland”
- Vol. 25 (2011). Marek Kwiek, „Higher Education Reforms and Their Socio-Economic Contexts: Competing Narratives, Deinstitutionalization, and Reinstitutionalization in University Transformations in Poland”
- Vol. 26 (2011). Karolina M. Cern, Piotr W. Juchacz, „Post-Metaphysically Constructed National and Transnational Public Spheres and Their Content”
- Vol. 27 (2011). Dominik Antonowicz, „External influences and local responses. Changes in Polish higher education 1990-2005”
- Vol. 28 (2011). Marek Kwiek, „Komisja Europejska a uniwersytety: różnicowanie i izomorfizacja systemów edukacyjnych w Europie”
- Vol. 29 (2012). Marek Kwiek, „Dokąd zmierzają międzynarodowe badania porównawcze szkolnictwa wyższego?”
- Vol. 30 (2012). Marek Kwiek, „Uniwersytet jako ‘wspólnota badaczy’? Polska z europejskiej perspektywy porównawczej i ilościowej”
- Vol. 31 (2012). Marek Kwiek, „Uniwersytety i produkcja wiedzy w Europie Środkowej”
- Vol. 32 (2012). Marek Kwiek, „Polskie szkolnictwo wyższe a transformacje uniwersytetów w Europie”
- Vol. 33 (2012). Marek Kwiek, „Changing Higher Education Policies: From the Deinstitutionalization to the Reinstitutionalization of the Research Mission in Polish Universities”
- Vol. 34 (2012). Marek Kwiek, „European Strategies and Higher Education”
- Vol. 35 (2012). Marek Kwiek, „Atrakcyjny uniwersytet? Rosnące zróżnicowanie oczekiwań interesariuszy wobec instytucji edukacyjnych w Europie”
- Vol. 36 (2013). Krystian Szadkowski, „University’s Third Mission as a Challenge to Marxist Theory”
- Vol. 37 (2013). Marek Kwiek, „The Theory and Practice of Academic Entrepreneurialism: Transborder Polish-German Institutions”
- Vol. 38 (2013). Dominik Antonowicz, „A Changing Policy Toward the British Public Sector and its Impact on Service Delivery”
- Vol. 39 (2013). Marek Kwiek, „From System Expansion to System Contraction: Access to Higher Education in Poland”
- Vol. 40 (2013). Dominik Antonowicz, „Z tradycji w nowoczesność. Brytyjskie uniwersytety w drodze do społeczeństwa wiedzy”

- Vol. 41 (2013). Marek Kwiek, „Przyszłość uniwersytetów w Europie: najważniejsze motywy dyskusji”
- Vol. 42 (2013). Krzysztof Wasielewski, „Droga na studia – fakty, odczucia, oceny”
- Vol. 43 (2013). Krzysztof Leja, Emilia Nagucka, „Creative destruction of the University”
- Vol. 44 (2013). Marek Kwiek, „Reformy instytucji europejskiego uniwersytetu: napięcia, kolizje, wyzwania”
- Vol. 45 (2013). Cezary Kościelniak, „Uniwersytet i aktywizm studencki wobec obywatelskiego nieposłuszeństwa”
- Vol. 46 (2013). Krzysztof Wasielewski, „Zmiany poziomu aspiracji edukacyjnych młodzieży jako efekt adaptacji do nowych warunków społeczno-ekonomicznych”
- Vol. 47 (2013). Krzysztof Wasielewski, „Młodzież wiejska na studiach wyższych – selekcje społeczne, obecność na studiach, uwarunkowania”
- Vol. 48 (2013). Marek Kwiek, Dominik Antonowicz, „Academic Work, Working Conditions and Job Satisfaction”
- Vol. 49 (2013). Krzysztof Wasielewski, „Procedura rekrutacyjna na studia jako mechanizm selekcji społecznej”
- Vol. 50 (2013). Marek Kwiek, Dominik Antonowicz, „The Changing Paths in Academic Careers in European Universities: Minor Steps and Major Milestones”
- Vol. 51 (2013). Cezary Kościelniak, „Polskie uczelnie a Unia Europejska. Instytucjonalne, ekonomiczne i kulturowe aspekty europeizacji polskiego szkolnictwa wyższego”
- Vol. 52 (2013). Petya Ilieva-Trichkova, „Higher Education in Bulgaria in a Historical Perspective: Dynamics of Expansion and Inequalities”
- Vol. 53 (2013). Dominik Antonowicz, „The Challenges for Higher Education Research in Poland”
- Vol. 54 (2013). Cezary Kościelniak, „Kulturowe uwarunkowania uniwersytetu w kontekście kryzysów państw dobrobytu”
- Vol. 55 (2013). Cezary Kościelniak, Robert Roemer, „Sustainable Development as a Part of the "Third Mission" of the Universities”
- Vol. 56 (2013). Kazimierz Musiał, „Strategiczna funkcja polityki regionalnej i umiędzynarodowienia w krajach nordyckich”
- Vol. 57 (2013). Agnieszka Dziedziczak-Foltyn, Kazimierz Musiał, „Kontrolować czy nadzorować? Modelowanie polskiej polityki szkolnictwa wyższego z punktu widzenia reform realizowanych w krajach nordyckich”
- Vol. 58 (2013). Agnieszka Dziedziczak-Foltyn, „Prawo o szkolnictwie wyższym w pryzmacie jakości rządzenia i polityki rozwoju”
- Vol. 59 (2013). Agnieszka Dziedziczak-Foltyn, „Between modernization of society and modernization of education The Polish Higher Education Case”
- Vol. 60 (2013). Piotr W. Juchacz, Karolina M. Cern, „In Defence of the Diversity of Faculty Talents”

- Vol. 61 (2013). Piotr W. Juchacz, „The Scholarship of Integration: On the Pivotal Role of Centers of Advanced Study in the New Structure of Research-Intensive Universities in the 21st Century”
- Vol. 62 (2013). Marek Kwiek, „Changing Degree Structures and Economic Returns to Higher Education in Poland. The Impact of the Bologna Process”
- Vol. 63 (2014). Bianka Siwińska, „Doświadczenia sąsiadów w zakresie internacjonalizacji szkolnictwa wyższego: Niemcy. Studium przypadku”
- Vol. 64 (2014). Marek Kwiek, „Changing Higher Education and Welfare States in Postcommunist Central Europe: New Contexts Leading to New Typologies?”
- Vol. 65 (2014). Dominik Antonowicz, Magdalena Krawczyk-Radwan, Dominika Walczak, „Rola marki dyplomu w perspektywie niżu demograficznego w Polsce 2010-2020”
- Vol. 66 (2014). Marek Kwiek, „European Universities and Educational and Occupational Intergenerational Social Mobility”
- Vol. 67 (2014). Marek Kwiek, „Reforming European Universities: the Welfare State as a Missing Context”
- Vol. 68 (2014). Bianka Siwińska, „Przyszłość procesu internacjonalizacji polskiego szkolnictwa wyższego”
- Vol. 69 (2014). Marek Kwiek, „From Growth to Decline? Demand-Absorbing Private Higher Education when Demand is Over”
- Vol. 70 (2014). Dominik Antonowicz, „Uniwersytet. Od korporacji do instytucji”
- Vol. 71 (2014). Marek Kwiek, „Od dezinstytucjonalizacji do reinstytucjonalizacji misji badawczej. Polskie uniwersytety 1990-2010”
- Vol. 72 (2014). Marek Kwiek, „Competing for Public Resources: Higher Education and Academic Research in Europe. A Cross-Sectoral Perspective”
- Vol. 73 (2014). Krystian Szadkowski, „Czym są krytyczne badania nad szkolnictwem wyższym?”
- Vol. 74 (2014). Krzysztof Wasielewski, „Edukacja jako wyznacznik szans młodzieży na rynku pracy”
- Vol. 75 (2014). Krzysztof Wasielewski, „Dostępność studiów wyższych dla młodzieży wiejskiej”
- Vol. 76 (2014). Mikołaj Herbst, Jakub Rok, „Drivers and patterns of students’ and graduates’ mobility in Poland. Evidence from social media network”
- Vol. 77 (2014). Cezary Kościelniak, „University, Student Activism and the Idea of Civil Disobedience”
- Vol. 78 (2014). Krzysztof Wasielewski, „Caught in the trap of mass education – transformations in the Polish higher education after 1989”
- Vol. 79 (2014). Kazimierz Musiał, „Elitist turn in higher education in the context of recent reforms in the Nordic countries”
- Vol. 80 (2014). Marek Kwiek, „The Internationalization of the Polish Academic Profession. A European Comparative Approach”

- Vol. 81 (2014). Agnieszka Dziedziczak-Foltyn, „Imperatyw rozwoju a kondycja myślenia strategicznego o polskim szkolnictwie wyższym (i nauce) w dobie transformacji systemowej”
- Vol. 82 (2014). Agnieszka Dziedziczak-Foltyn, „Recepcja przemian instytucji szkoły wyższej - szkic o dwóch formacjach w dyskursie naukowym”